

DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATINI SHAFFOFLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLASHTIRISHNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11398756>

Sabirbaev Nurlan

TDIU "Davlat moliyaviy nazorati va auditi" mutaxassisligi magistranti

Аннотация: *Maqolada davlat moliyaviy nazoratining nazariy va huquqiy asoslari, moliyaviy nazoratning tushunchalari va mohiyati, uning mazmuni va turlari bo'yicha moliyaviy huquq sohasidagi olimlarning qarashlari o'rganildi. Axborot-kommunikatsiya va raqamli texnologiyalarning davlat moliyaviy nazorati tizimiga ta'siri aniqlandi.*

Калит сўзлар: *davlat moliyaviy nazorati, tashkilot, raqamli iqtisodiyot, raqamlashtirish, model*

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida mamlakat iqtisodiyoti va moliya tizimining samarali amal qilishining zaruriy sharti bo'lib moliyaviy nazorat xizmat qiladi. Moliyaviy nazorat ijtimoiy va xususiy takror ishlab chiqarish jarayonini uzluksiz rivojlanishi, ilmiy texnik taraqqiyotni tezlashuvi, iqtisodiyotning barcha sohalarida sifat ko'rsatkichlarini yaxshilanishini ta'minlashga yo'naltirilgandir. Hozirgi kunda moliyaviy nazoratning asosiy maqsadi tekshirilayotgan obyektida mavjud bo'lgan haqiqiy holatni obyektiv o'rganish va boshqaruv qarorlarini qabul qilish va ijro etishga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlash yoki oldini olishdan iborat.

Moliyaviy nazorat nazariyasi va uning mazmunini ko'plab olimlar shug'ullangan bo'lib bu buyicha turli-tuman fikrlarni keltirib wtgan.

Nazorat amal qilinuvchi qoidalarning Lima deklaratsiyasida Oliy nazorat organlari xalqaro tashkilotining (INTOSAI) IX Kongressida 1977 yil qabul qilingan, 1-modda. "Nazoratning maqsadi" [1] keltirilgan. Unda: «Nazoratni tashkil etish ijtimoiy moliyaviy mablag'larni boshqarishning zaruriy elementi hisoblanadi, chunki bunday boshqaruv jamiyat oldidagi mas'uliyatni keltirib chiqaradi. Nazorat

shunchaki maqsad bo'lib kolmasdan, balki tartibga solish tizimining ajralmas qismidir, uning maqsadi ahvolni to'qrilash choralarini ko'rish, ayrim hollarda aybdorlarni javobgarlikka tortish, etkazilgan zarar uchun tovon undirib olish yoki kelgusida bunday buzilishlarning oldini olish yoxud kamaytirish imkoniyatiga ega bo'lish uchun imkoni boricha dastlabki bosqichda qabul qilingan standartlardan chekinishlarni va qonun qoidalarining buzilishlarini, moddiy resurslarning samaradorligi va tejab sarflanishini aniqlashdan iboratdir» deb keltirilgan.

Yu.M.Voronin, moliyaviy nazoratni faqat qonuniylikni belgilash jarayoni sifatida emas, balki boshqaruv ob'ektining samaradorligi va natijadorligini baholash jarayoni sifatida ham ko'rishadi. [2]

E.A.Voznesenskiy o'zining ilimiy ishlarida «moliyaviy nazorat - davlat va jamoat organlarining; kengaytirilgan takroriy ishlab chiqarishda rejali mutanosiblikka rioya qilish maqsadlarida markazlashtirilgan va mahalliy pul jamg'armalarini shakllantirish hamda ulardan foydalanish jarayonlarining asosli ekanligini tekshirishdan iborat faoliyatdir» deb ta'kidlagan. [3].

Yuqoridagi keltirilgan tariflardan umumiy lashtirib, moliyaviy nazoratining quyidagi ta'rifini berishga imkon beradi: moliyaviy nazorat - davlat nazoratining tarkibiy qismi bo'lib, davlat siyosatini amalga oshirishni ta'minlaydi, belgilangan norma va standartlardan chiqish xolatlarining oldini oladi, davlat boshqaruvining funktsiyasi, uning maqsadi davlat tomonidan boshqariladigan tizimning davlat tomonidan belgilangan moliyaviy resurslarni boshqarish me'yorlari va qoidalaridan kelib chiqqan holda, farqlarni aniqlash vakolatli organlarga tegishli tuzatish va profilaktika choralarini ko'rishni ta'minlashdan iborat faoliyat tushuniladi.

Bugungi kunda moliyaviy nazorat tizimi o'z tarkibida nazorat qiluvchilar va nazorat qilinuvchilar bilan birga nazoratning turlari, shakllari va usullarini ham jamlaydi. Moliyaviy nazorat amal qilish sohasiga ko'ra davlat va nodavlat moliyaviy nazoratidan iborat. Davlat moliyaviy nazorati bu davlatning asosiy qonunlariga tayanadigan va hokimiyat hamda boshqaruv konkret organlari iqtisodiy-huquqiy harakatining kom-pleksli va maqsadga yo'naltirilgan tizimidir. [4]

Davlat moliyaviy nazoratining asosiy maqsadini amalga oshirish, ya'ni moliyaviy faoliyatning qonuniyligi va samaradorligini ta'minlash davlatning moliyaviy siyosatiga bog'liq ravishda muayyan vazifalarni hal qilish orqali amalga oshiriladi:

Davlat moliyaviy nazorati tizimi faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan jamiyatning davlatning ijtimoiy yo'naltirilgan amaliyotini amalga oshirishning asosiy tamoyillari mavjudligiga ishonchini belgilaydi, bu esa uni moliyaviy qo'llab-quvvatlashni optimallashtirishni nazarda tutadi.

Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalarni faol joriy etish moliyaviy nazorat institutini takomillashtirish, byudjet mablag'laridan foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlarning shaffofligi va mavjudligini ta'minlash, nazorat tartib-taomillarining resurs sarfini kamaytirish, davlat boshqaruvi sifatini va respublika fuqarolarining farovonligini oshirishga qaratilgan.

Bu tizimning asosiy maqsadi axborot-kommunikatsiya va raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalangan holda barcha ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar sub'ektlarining (biznes, ilmiy, ta'lim, hamjamiyati, davlat va fuqarolar) samarali o'zaro ta'sirini ta'minlashdir. Bundan tashqari, hal qiluvchi rol davlatga tegishli.

Raqamlashtirish jarayonining harakatlantiruvchi va cheklovchi omillari ta'siri ostida shakllangan davlat moliyaviy nazoratining istiqbolli modelining elementlari asoslanadi, bu tizimni rivojlantirishga har tomonlama urg'u berishga imkon beradi: nazoratni amalga oshirishga yondashuvlar, nazoratchining kasbiy ko'nikmalari, ob'ektlar, uslubiy vositalar, bu nazorat va nazorat jarayonini yanada takomillashtirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.[5]

Raqamli texnologiyalardan foydalanish sharoitida davlat moliyaviy nazoratining kontseptual asoslarini o'rganish orqali:

-raqamli muhitda yangi moliyaviy vositalardan foydalanish bilan bog'liq xavf omillarini va ularning oldini olish yo'nalishlarini ajratib ko'rsatish;

-atrof-muhit va qo'llaniladigan texnologiyalardan qat'i nazar, o'zgarishsiz qoladigan boshqaruv parametrlarining barqarorligini aniqlang;

-raqamlashtirish jarayoni eng ko'p e'tibor qaratadigan tashkiliy va uslubiy tamoyillarni aniqlang:

-ilmiy, moslashuvchanlik, samaradorlik, o'zaro ta'sir, axborot ochiqligi;

-tashkiliy va uslubiy ta'minotni yanada rivojlantirish va optimallashtirish yo'nalishi sifatida aniqlang;

-davlat moliyaviy nazorati tizimini raqamlashtirishning samarasini aniqlang.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalarni rivojlantirish sharoitida davlat moliyaviy nazorati davlat nazoratining ichki va tashqi sub'ektlari tomonidan amalga oshiriladigan, davlat (shahar) moliyaviy resurslarining mavjudligi, harakati, ulardan foydalanish to'g'risidagi amaldagi qonun hujjatlari talablariga muvofiqligini baholashga qaratilgan ko'p funktsional faoliyat sifatida shakllantirish edi, axborot-kommunikatsiya va raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalangan holda barcha ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar sub'ektlarining samarali o'zaro ta'sirini ta'minlash tamoyillariga asoslanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Общая информация – INTOSAI [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.intosai.org/ru/o-nas/obzor>.

2. Воронин Ю. М. Государственный финансовый контроль. М.: Финансовый контроль, 2005

3. Вознесенский Э.А. Финансовый контроль за деятельностью промышленных предприятий Москва: Издательство ЛГУ. – 2013. 207 с

4. T Malikov T.S., Olimjonov O.O. Moliya. Darslik / Toshkent Moliya 1instituti. – Toshkent: 2019. – 135 b.

5. Чаусова Я.С. Цифровизация органов государственного финансового контроля Донецкой Народной Республики: состояние и перспективы / Я.С.Чаусова // Вестник Института экономических исследований. – 2021. – № 4 (24). - С. 114.